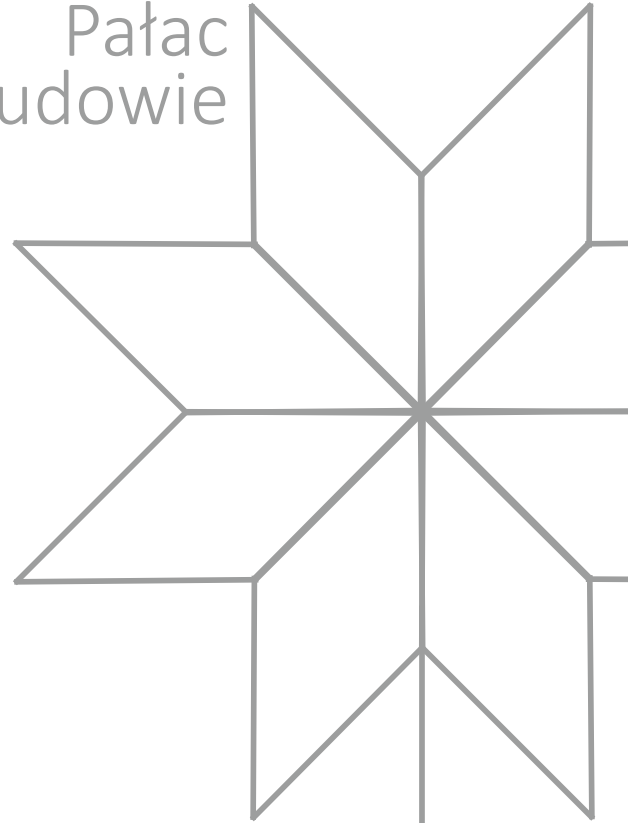

Pałac
w budowie

Pałac
w budowie

Dawne zabudowania centrum miasta były stopniowo wyburzane, a teren porządkowany.

Tworzące
się
centrum
miasta

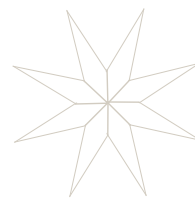
Bocznica kolejowa z huty „Bankowej” do dawnej kopalni „Reden” funkcjonowała jeszcze do drugiej połowy lat 60 XX wieku, kiedy to rozpoczęto tworzenie obecnego Parku im. Generała Józefa Hallera.

Widok terenu, gdzie obecnie zlokalizowane są Pałac Kultury Zagłębia oraz Plac Wolności. Zdjęcie z około 1912 roku.

Budynek Pałacu Kultury Zagłębia w Dąbrowie Górniczej został zlokalizowany na styku dwóch osiedli robotniczych oraz dwóch najważniejszych zakładów przemysłowych, których rozwój decyduje o zagospodarowaniu przestrzennym miasta do dnia dzisiejszego. Zakłady te to kopalnia węgla kamiennego „Reden” (obecnie teren parku Hallera), powstała w 1796 roku oraz huta żelaza „Bankowa”, wybudowana w latach 1834 – 1839 (istniejąca do dnia dzisiejszego).

Począwszy od 1916 roku, kiedy to Dąbrowa Górnicza uzyskała prawa miejskie, jej władze starały się uporządkować tworzące się centrum miasta u zbiegu ulic Sobieskiego, Królowej Jadwigi i Kościuszki. Doprowadzono do powstania w latach 30. XX wieku centralnego placu nazwanego Placem Lotnika Żwirki. Chodniki, alejki i ławki, które pojawiały się w tym miejscu w latach międzywojennych skłaniały do spędzania tutaj wolnego czasu.

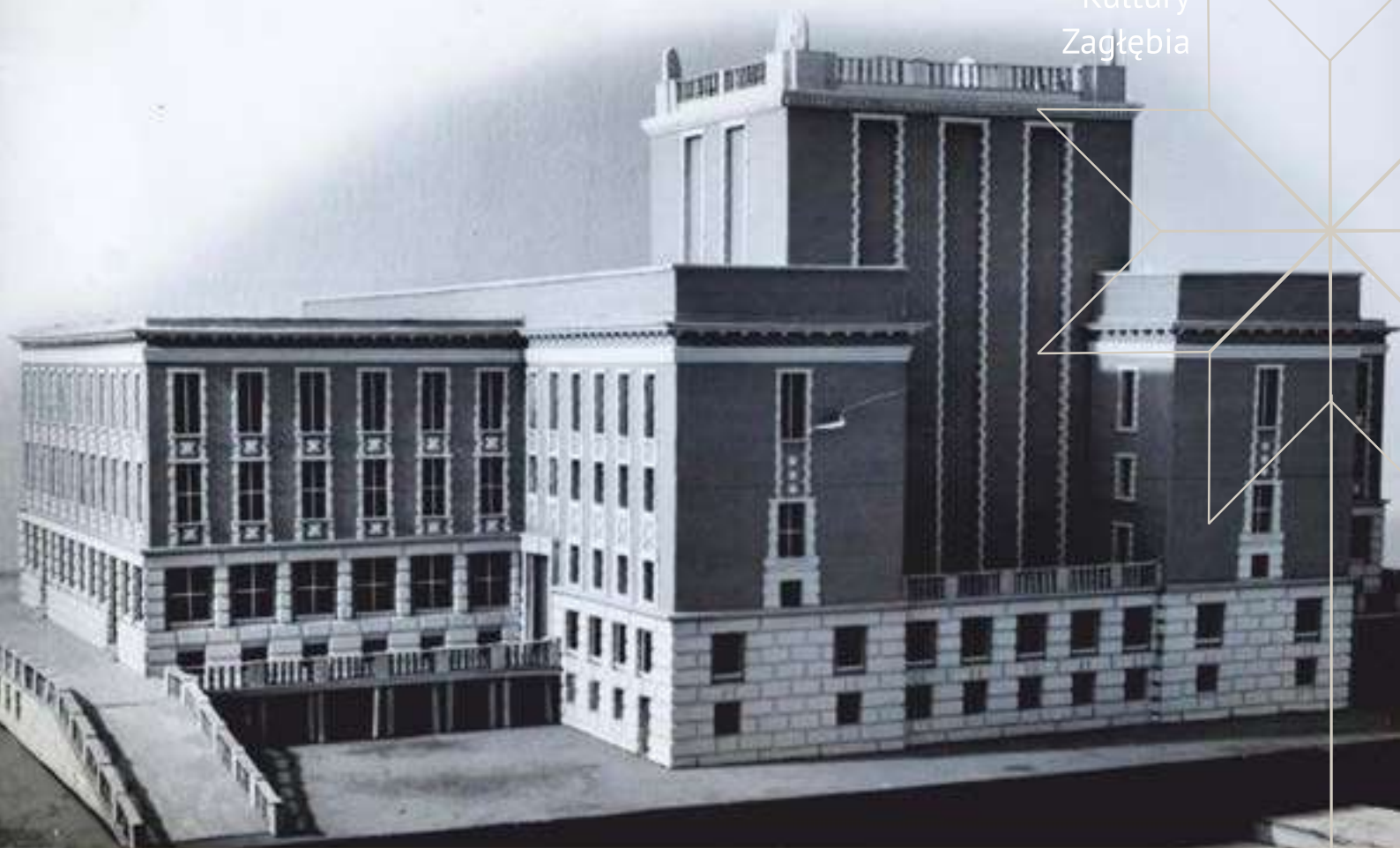
Widok centrum Dąbrowy Górniczej z lat 20. XX w.

Widok centrum miasta na początku lat 70. XX wieku.

Dom Kultury Zagłębia

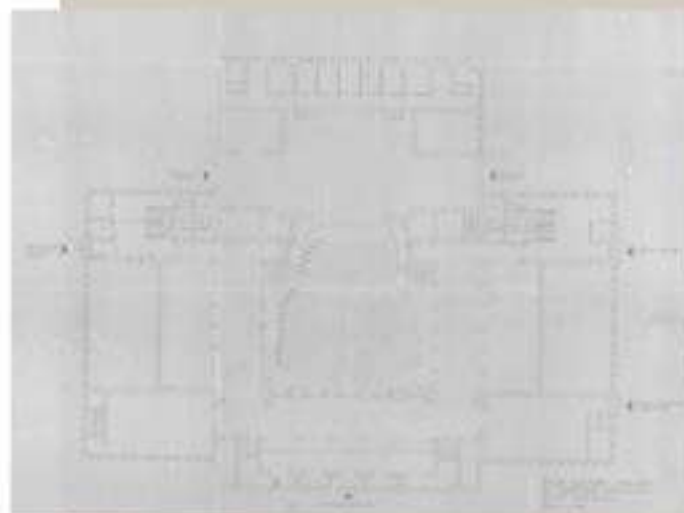
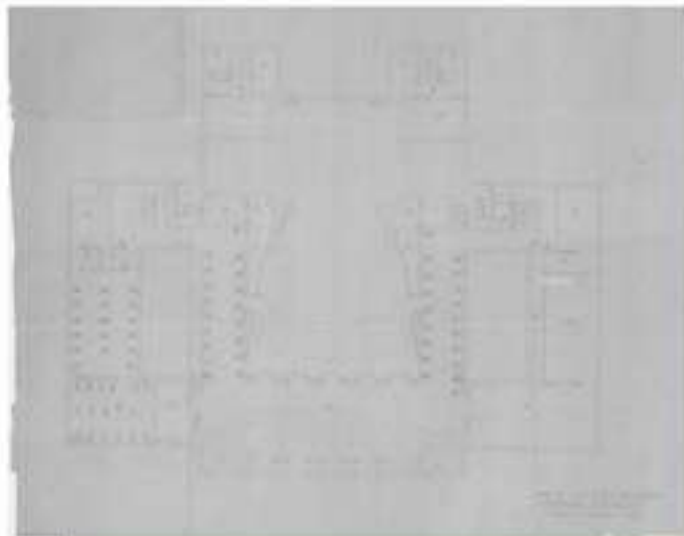
Makieta Pałacu Kultury Zagłębia, jedna z kilku wykonanych do wizualizacji przyszłego centrum Dąbrowy Górniczej. Widoczna elewacja PKZ-tu miała być frontową, a balkon miał pełnić funkcję łoża reprezentacyjnej podczas organizowanych uroczystości. Obecnie jest to elewacja tylna.

Po zakończeniu II wojny światowej dopiero w latach 50. XX wieku zdecydowano o lokalizacji w Dąbrowie Górniczej nowych inwestycji budowlanych. Jedną z nich była zapoczątkowana w 1953 roku budowa tzw. Nowej Dąbrowy, czyli osiedla mieszkaniowego zlokalizowanego na pograniczu tego miasta i sąsiedniego Gołonoga. Kolejną była rozbudowa parku miejskiego na Zielonej. Samo centrum doczekało się jedynie opracowania założeń przebudowy, które rozpoczęto od realizacji budynku tzw. Domu Kultury Zagłębia. Na terenach po zamkniętej kopalni „Reden”, a także po wyburzonych zabudowaniach stacji kolejowej planowano oprócz domu kultury zrealizować gmach komitetu miejskiego PZPR oraz siedzibę władz miasta.

Całość zabudowań uzupełniona przez bloki mieszkalne miała otaczać plac centralny z odpowiednio zakomponowaną zielenią. Realizacji doczekała się zaledwie niewielka część tych planów, czyli budynek Pałacu Kultury Zagłębia oraz Plac Wolności. Jeszcze w latach 60. XX wieku w centrum miasta znajdowało się kilkadziesiąt hektarów nieużytków, które następnie w kolejnych dekadach zagospodarowano jako park miejski.

Makiety przedstawiające różne warianty zagospodarowania centrum miasta w oparciu o budowę Pałacu Kultury Zagłębia.

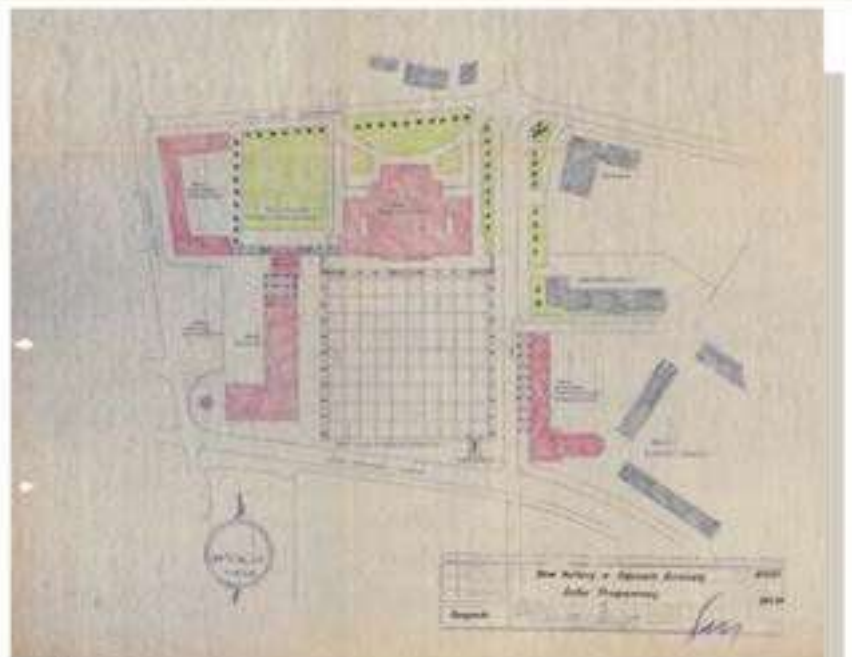
Rzut I piętra; rzut parteru.
Architekt Zbigniew Rzepecki.

Makieta przedstawiająca różne warianty zagospodarowania centrum miasta w oparciu o budowę Pałacu Kultury Zagłębia. Obok PKZ-tu planowano jeszcze wybudować okazałe gmachy Komitetu Miejskiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej oraz Urzędu Miasta.

Projekt techniczny zieleni;
Ratusz w Dąbrowie Górniczej.
Plan Zagospodarowania Przestrzennego.

Dom Kultury w Dąbrowie Górniczej. Szkic Programowy.
Architekt Zbigniew Rzepecki.

Pałac Kultury Zagłębia budowano jako ośrodek kultury dla robotników całego Zagłębia Dąbrowskiego, dlatego też do prac społecznych angażowano wiele osób.

Mieszkańcy Dąbrowy Górniczej i regionu oczekiwali powstania ośrodka kultury z prawdziwego zdarzenia. Rozsiane po całym obszarze zakładowe domy kultury nie spełniały oczekiwań mieszkańców. Zapał obywateli był wykorzystywany podczas organizacji różnego rodzaju prac społecznych. Takie też prace miały miejsce podczas budowy Pałacu Kultury Zagłębia.

Ciekawym dokumentem tych czasów jest „List z Dąbrowy Górniczej” zamieszczony w „Wiadomościach Będzińskich” w maju 1956 roku. Czytamy tam, że „Ledwo ucichną syreny dąbrowskich zakładów oznajmiając koniec pracy dla pierwszej zmiany, a natychmiast ulice wypełniają się gromadą robotników. Jedni idą całymi grupami inni pojedynczo, przeglądając główne tytuły gazet, jeszcze inni wyprzedzają się na rowerach i motocyklach. Osobną i niezmienną grupę stanowią „winogroniarze”, którzy do domu wracają na zderzakach tramwaju. Poza nieliczną grupą starszych robotników, wszyscy młodzi robotnicy wykazują niezmierny pośpiech i zdenerwowanie.

Dlaczego tak spieszą? Co zamierzają robić po pracy? Po dwugodzinnej przerwie można tych młodych robotników i górników zobaczyć zbierających się koło poczty, najruchliwszego odcinka Dąbrowy. Następuje zresztą krótka, codziennie zresztą podobna rozmowa: Co robimy dzisiaj? Chodźmy do kina. Przecież byliśmy już dwa razy. Może w Klubie Fabrycznym coś jest? Nie, nie ma – w niedzielę grali „Wodewil” po raz 15-ty. Poszli do kina, kasa zamknięta, a w okienku kartka „bilety wyprzedane”.

Amatorzy kinowej rozrywki wracają na dawne miejsce postoju – róg poczty, gdzie ciągle dochodzą coraz to nowe grupy uzupełniające się nowymi pojedynczymi osobami, aż wreszcie grupy te zleją się w jedną zwartą masę ludzi, utrudniającą przejście. Co chwila ktoś zwróci głowę w stronę zawiedzionych nadziei dąbrowiaków – budującego się Domu Kultury, który już od dwóch lat miał być oddany do użytku. W tej chwili stanowi on wielką tajemnicę. Nie wolno tam wejść, nie wolno nic zobaczyć, nikt nie wie kiedy będzie wykończony”.

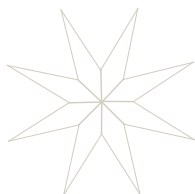
W dalszej części „Listu z Dąbrowy” zamieszczonego w „Wiadomościach Będzińskich” z maja 1956 roku czytamy, że „Po drugiej stronie poczty leży wciśnięty w teren huty park jordanowski zwany „małpim gajem”. Spragnieni godziwego odpoczynku po pracy mieszkańcy i tu zaglądają. Szukają wolnej ławki. Jedna złamana, druga zajęta przez grupę grających „w oko”. Na trzeciej stoi napełniona butelka z czerwoną kartką, cebula i bułka. Z jednej i z drugiej strony ławki okraciem siedzi dwóch mężczyzn: przedstawiciel starego pokolenia i młodego. Co chwila „stare pokolenie” podrywa się, wznosi butelkę do góry, odmierza palcem ile ma upić. Każde przesunięcie palca w stronę dna butelki wywołuje sprzeciw „młodego pokolenia”. Tuż przy parku znajdują się najbardziej zatrważające okolice oddziały huty Dzierżyński: stalownia i odlewnia. Kłęby dymu i pyłu unoszą się wśród parkowych krzewów. Park traci swój urok, wracamy na róg poczty. Znowu stoi się godzinami albo rozpoczyna się łażenie po „deptaku”. Setki młodzieży ciągną tam i z powrotem, po jednej stronie ulicy Sobieskiego na ściśle określonym odcinku.

Nikt go nie przekracza, nikt nie przechodzi na drugą stronę, chyba jakiś przypadkowo wplątany przechodzień, względnie gdy ktoś zmęczony długotrwałym „deptaniem” pragnie spocząć na ławce zwanej „emerytalną” znajdującej się po drugiej stronie ulicy. Tam i z powrotem tak 2–3 godziny – oto deptak w Dąbrowie, przyczyna niepokoju dąbrowskich nauczycieli i rodziców, jedyna poza kinem rozrywka młodzieży. Wielu obywateli Dąbrowy nie mogąc znaleźć rozrywki na miejscu pragnie jej szukać w Będzinie, Sosnowcu. Czekają na tramwaj.

Mija pół godziny, tramwaj nie przyjeżdża. Wreszcie wzdłuż toru idzie grupa ludzi oznajmiając, że na Redenie tramwaj się zepsuł. Rozgoryczeni, chociaż ze względu na nagminność podobnych sytuacji nie zaskoczeni dąbrowiaci wracają na trasę deptaka. Przygnębienie i zmęczenie pracą, a potem beznadziejnym łażeniem usiłują usunąć głośniki, ustawione wzdłuż trasy deptaka. Melodyjny głos spikera podaje komunikaty:

...”Warszawa otrzyma znowu dwa nowe kabarety.” „Coraz to w nowym mieście powstają kluby inteligencji...” „Przekroczyliśmy szybkość dźwięku”..., „Kiedy polecimy na księżyc?...”

Pałac Kultury Zagłębia budowano jako ośrodek kultury dla robotników całego Zagłębia Dąbrowskiego, dlatego też do prac społecznych angażowano wiele osób.

Budowa PKZ-tu rozpoczęła się od prac ziemnych, na terenie podmokłym i częściowo niezabudowanym. Większość prac była wykonywana ręcznie.

Prace ziemne podczas budowy PKZ. W tle widoczne zabudowania obecnej Fabryki Pełnej Życia.

Drugi z lewej Aleksander Zawadzki podczas inspekcji prac budowlanych.

Pałac Kultury Zagłębia został wybudowany z cegły, a elewacje zostały wykończone okładzinami z piaskowca.

Plany budowy w Dąbrowie Górniczej domu kultury pojawiły się już w końcu lat 40. XX wieku za sprawą Aleksandra Zawadzkiego – pierwszego powojennego wojewody śląsko-dąbrowskiego. Dokumenty zgromadzone w Archiwum Państwowym w Katowicach przynoszą nam informację o staraniach Zarządu Miasta Dąbrowy Górniczej związanych z pozyskaniem funduszy na inwestycję kulturalną w tym mieście. W realiach ówczesnej gospodarki planowej takie zamierzenie należało zgłaszać do Państwowego Planu Inwestycyjnego. Zarząd Miasta Dąbrowy Górniczej zgłoszeń takich dokonywał już od 1948 roku. Były one kierowane do Wojewódzkiego Wydziału Kultury i Sztuki, a inwestorem centralnym miało być początkowo Ministerstwo Oświaty. Z wniosku o włączenie tej inwestycji do planu na 1950 rok dowiadujemy się, że w/w dom kultury będzie budowany "z inicjatyw Urzędu Wojewódzkiego Wydział Kultury i Sztuki [...] a Dom Kultury zaspokoi potrzeby kulturalno – oświatowe wielotysięcznych rzesz robotników Dąbrowy Górniczej, przyległego miasta Będzina i sąsiednich gmin wiejskich Łagisza, Zagórze, Gołonóg wraz z okolicami, których ludność prawie wyłącznie zatrudniona jest w tutejszym przemyśle górnym i hutniczym". Dalej czytamy, że „Dąbrowa Górnicza sąsiaduje z ośrodkami robotniczymi gęsto zaludnionymi, pozbawionymi odpowiedniego krytego pomieszczenia dla odbywania większych zgromadzeń. Istniejące placówki, Związki Zawodowe mieszczą się w przygodnych lokalach, które nie nadają się do tego celu”.

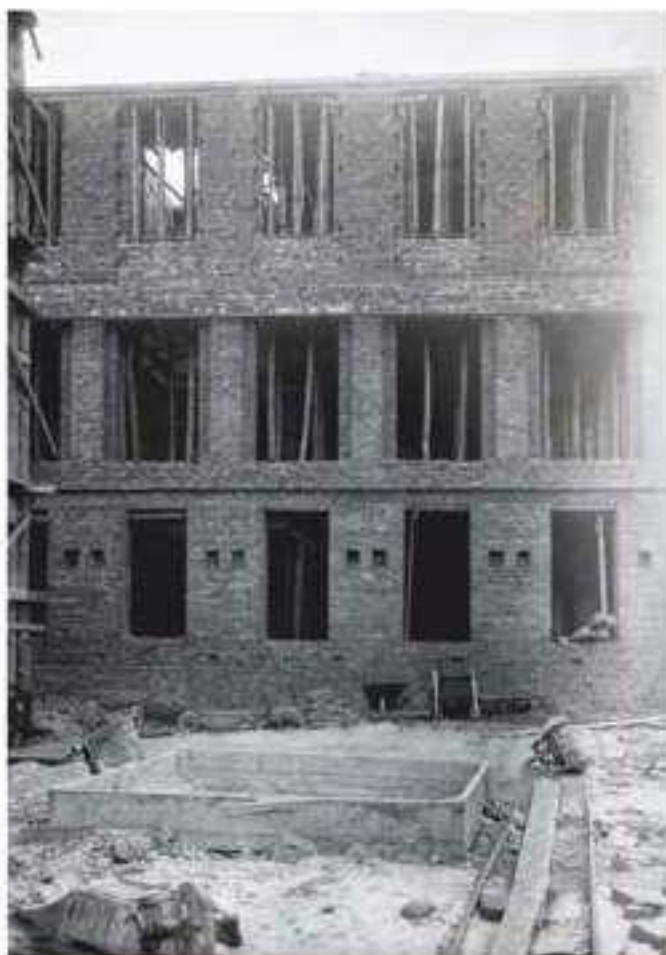
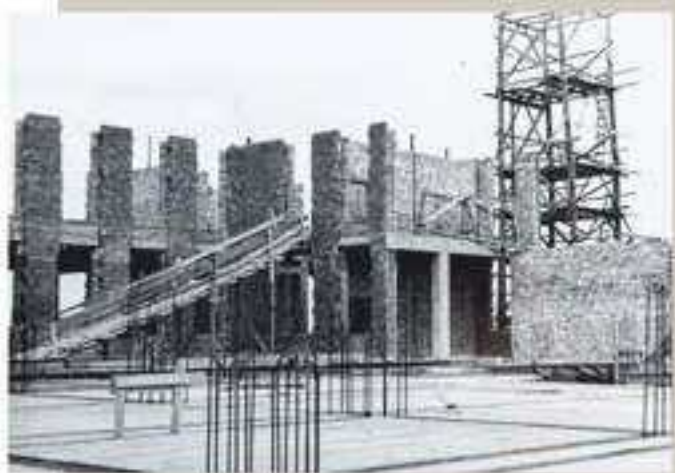

Widok sceny i sali teatralnej w budowie.

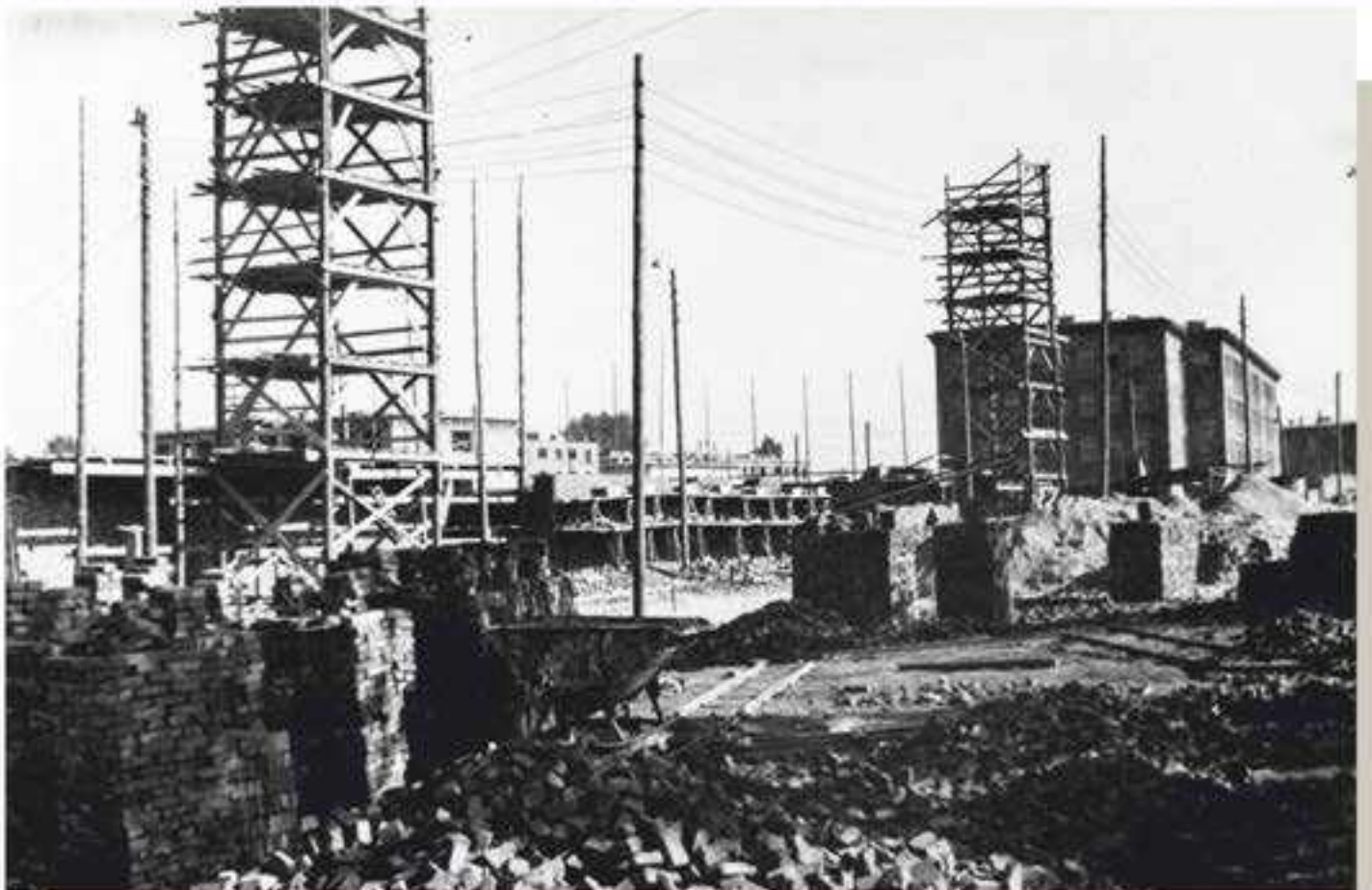

Większość prac budowlanych prowadzona była bez użycia sprzętu zmechanizowanego.

Widok na elewację frontową od strony Placu Wolności.

Budowa Pałacu Kultury Zagłębia – lata 50. XX wieku.
W tle (po prawej) widoczny budynek przychodni przy obecnej ulicy kard. Wyszyńskiego,
a po lewej budynek SP nr. 10.

"Tak,
pałac!"

Elewacja wejściowa Pałacu Kultury Zagłębia, w tle widoczne siedem kominów huty „Bankowej” (obecnie nieistniejące).

Widoczne w zachowanych dokumentach informacje o kłopotach z zamknięciem dużej inwestycji jaką była budowa domu kultury w Dąbrowie Górniczej zakończyły się już po oficjalnych uroczystościach otwarcia. Życie publiczne Polski końca roku 1957 oraz początku 1958 zdominowane było przez zbliżające się wybory do rad narodowych. Doniesienia prasowe skupiały się wtedy na kandydatach i ich programach wyborczych. Pośród tych doniesień znajdujemy także opis wizyty w Dąbrowie Górniczej reportera „Wiadomości Będzińskich – Czeladzkich – Dąbrowskich” ze stycznia 1958 roku. Relacjonuje on swe pierwsze wrażenia z pobytu w nowym domu kultury pisząc: „... - Panie kochany, gdzie się pan pchasz z tą kamerą! – Bardzo pana przepraszam, ale ja... - Nie ma o co przepraszać. A najlepiej będzie jak się pan stąd wyniesie. O, tam są drzwi... trochę racji miał mój przygodny rozmówca. Całe szczęście, że nie oberwałem jeszcze. Zresztą nie ma się co dziwić. Za parę godzin Dom Kultury oddany zostanie do użytku, roboty jest jeszcze trochę, a tu pętają się pod nogami. Przyznać muszę, że się trochę spieszyłem, ale górę wzięła ciekawość reporterska. Udałem się więc na samotną wędrówkę po dąbrowskim pałacu. Tak, pałac! Nie ma tu ani krzty przesady. Zresztą sami się już wkrótce przekonacie. W hallu natknąłem się na dyrektora Żytnego. Korzystając z okazji chciałem zebrać kilka informacji, ale usiłowania moje spełzyły na niczym. – Na razie nie chcę nic mówić – mówi dyr. Żytny – Faktem jest, że Dom Kultury oddajemy do użytku 11 bm. Roboty prawie są na ukończeniu, pozostało jeszcze sprawdzić to i owo...”

Uroczystości otwarcia Domu Kultury Zagłębia relacjonuje także reporter Dziennika Zachodniego, który pisze „Jeśli w życiu miasta tak jak w życiu człowieka są jakieś daty, stanowiące zwrotny punkt, to dla Dąbrowy Górniczej jedną z takich właśnie dat będzie z pewnością 11 stycznia 1958 roku. Czekala na ten dzień kulturalnego awansu robotnicza Dąbrowa bardzo długo można powiedzieć – właściwie tyle lat ile sobie liczy to miasto Czerwonego Zagłębia. Doczekała się go niemal już w 13 rocznicę wyzwolenia. Wspaniały Dom Kultury, największy i najpiękniejszy tego rodzaju obiekt w województwie katowickim, a kto wie czy nie w całym kraju – oddany został do użytku zagłębiowskiego społeczeństwa”...

11 stycznia 1958

Aleksander Zawadzki Przewodniczący Rady Państwa PRL uroczyście odsłania tablicę pamiątkową. 11 stycznia 1958 roku.

Aleksander Zawadzki przemawia podczas uroczystości 15-lecia Związku Walki Młodych, zorganizowanego w ramach otwarcia Pałacu Kultury Zagłębia 11 stycznia 1958 roku.

11 stycznia
1958 roku

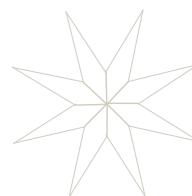

Trybuna honorowa na scenie PKZ-tu podczas uroczystości 15-lecia Związku Walki Młodych, zorganizowanej w ramach otwarcia Pałacu Kultury Zagłębia 11 stycznia 1958 roku.

Aleksander Zawadzki Przewodniczący Rady Państwa PRL przemawia podczas otwarcia PKZ. 11 stycznia 1958 roku.

W artykule zamieszczonym w „Wiadomościach Będzińskich” pod szumnym tytułem „Aleksander Zawadzki weźmie udział w uroczystościach otwarcia Domu Kultury w Dąbrowie” reporter napisał, że „W uroczystościach przekazania Domu Kultury do użytku społeczeństwa Zagłębia udział weźmie Przewodniczący Rady Państwa – Aleksander Zawadzki oraz przedstawiciele wojewódzkich władz partyjnych i miejskich. Jak nas poinformował I sekretarz KM PZPR w Dąbrowie tow. Szczęśniak odbędzie się tu również (11 bm) Wojewódzka Akademia z okazji obchodu 15 rocznicy powstania Związku Walki Młodych. Odślonięta zostanie również tablica pamiątkowa pamięci Mieczysława Hejczyka i Franciszka Pilarczyka, działaczy Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej, zamordowanych przez policję granatową. Tablicę tę ufundowała młodzież Zagłębia i Śląska. W części artystycznej wystąpi zespół „Śląsk”.

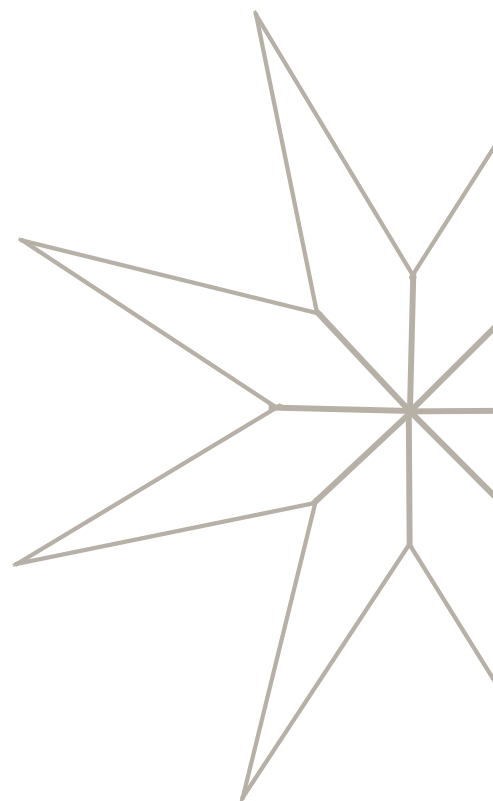
11 stycznia 1958

Marian Kuzior oprowadza zaproszonych gości po wnętrzach Pałacu Kultury Zagłębia. Wśród gości znaleźli się Edward Gierek I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach oraz Jerzy Ziętek – Zastępca Przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach.

Marian Kuzior pierwszy z lewej.

Spotkanie w Sali Agora podczas uroczystości otwarcia PKZ-tu 11 stycznia 1958 roku.

Spotkanie w Sali Agora podczas uroczystości otwarcia PKZ-tu 11 stycznia 1958 roku.

Kolejny numer „Wiadomości Będzińskich” przynosi obszerną relację z wydarzeń, które miały miejsce w dąbrowskim Domu Kultury w dniu 11 stycznia 1958 roku. Reporter rozpoczyna od słów *”w sali teatralnej nowo otwartego Domu Kultury w Dąbrowie Górniczej, w hallu i w salach kawiarnianych tłoczno i gwarno. Starzy działacze KZMP i ZWM, młode dziewczęta i chłopcy z organizacji ZMS, ZMW i Harcerze oraz miejscowa ludność – zebraли się tu by uczcić pamięć tych, którzy w najcięższych dla narodu chwilach, oddawali życie za Polskę i socjalizm. Zbliża się godzina 17. Za stołem prezydiąlnym, nad którym widnieje wielki portret Władysława Gomułki, zasiadają: Przewodniczący Rady Państwa i członek Biura Politycznego KC – Aleksander Zawadzki, sekretarz KC i I sekretarz KW PZPR – Edward Gierek, sekretarze KW – Jerzy Lamuzga, Jan Szydłak i Ryszard Trzcionka, przedstawiciele ZMS, ZMW i ZHP oraz starzy działacze KZMP, ZMW i OMTUR”*. W dalszym ciągu relacji następuje opis akademii, lecz trudno znaleźć tutaj informację na temat programu artystycznego oraz samego domu kultury. Dominują treści polityczne. Dodatkowych informacji o ofercie nowej placówki kulturalnej nie przynoszą kolejne numery pisma z wyjątkiem tego z 26 stycznia, gdzie czytamy, że *„Po dużych sukcesach odniesionych w Warszawie, przyjechał na Śląsk zespół estradowy Kijowskiego Teatru Opery i Baletu. 25 stycznia o godzinie 19 artyści dadzą występ w Wojewódzkim Domu Kultury w Dąbrowie Górniczej. W programie wieczoru piosenki, muzyka i balet. Bilety można nabywać w kasach Domu Kultury w godzinach od 12 do 18”*.

Otwarcie Pałacu Kultury Zagłębia było okazją do otrzymania autografu od Aleksandra Zawadzkiego oraz obejrzenia przestronnych wnętrz nowej instytucji kultury.

Członkowie Obywatelskiego Komitetu Budowy Pałacu Kultury Zagłębia w Dąbrowie Górniczej. Czwarty z lewej siedzi Marian Kuzior.

Marian Kuzior w oddali na tle okna podczas uroczystości w Pałacu Kultury Zagłębia.

Prace budowlane domu kultury w Dąbrowie Górniczej nadzorował Obywatelski Komitet Budowy Domu Kultury. Jego skład podlegał wielu zmianom, dlatego warto wspomnieć o Marianie Kuziorze, który położył znaczne zasługi podczas prac Komitetu.

Marian Kuzior, urodzony w 1902 roku w Dąbrowie Górniczej był jeszcze przedwojennym działaczem samorządowym i pracownikiem huty „Bankowej”. W 1919 roku podczas walk z Rosjanami został ranny. W latach międzywojennych angażował się w działalność Związku Hallerczyków w Zagłębiu Dąbrowskim. Podczas okupacji hitlerowskiej przebywał m.in. w obozach w Dachau i Mauthausen-Gusen.

Po 1945 roku poświęcił się działalności społecznej, skierowanej na realizację szeregu inwestycji komunalnych na terenie Dąbrowy Górniczej (m.in. rozbudowy Parku na Zielonej). Był od 1948 roku radnym Rady Miasta Dąbrowy Górniczej. Jedną z jego misji było także nadzorowanie prac przy budowie i wyposażaniu Pałacu Kultury Zagłębia. Doprowadził je do końca, biorąc aktywny udział w uroczystościach otwarcia, kiedy to oprowadzał po nowych wnętrzach delegację polityków z Aleksandrem Zawadzkiem - Przewodniczącym Rady Państwa PRL oraz Edwardem Gierkiem - Członkiem Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Marian Kuzior w mundurze organizacji kombatanckiej Związku Hallerczyków. Fotografia z 1929 roku.

Wystawa

Pałac w budowie

11 stycznia - 29 lutego 2024

Pałac Kultury Zagłębia

Partner wystawy

Muzeum Miejskie „SztYGarka” w Dąbrowie Górniczej

Miejska Komisja Historyczna „Pokolenia”

Konsultacja merytoryczna

Arkadiusz Rybak (Muzeum Miejskie SztYGarka w Dąbrowie Górniczej)

Maciej Gadaczek (Miejska Komisja Historyczna „Pokolenia”)

Reprodukcje fotografii pochodzą z albumu fotograficznego udostępnionego przez Macieja Gadaczka (MKH „Pokolenia”) oraz ze zbiorów Muzeum Miejskiego „SztYGarka” w Dąbrowie Górniczej.

Reprodukcje planów architektonicznych pochodzą z archiwum Pałacu Kultury Zagłębia.

Fot. na stronie 6 ze zbiorów Archiwum Państwowego w Katowicach.

Tekst

Arkadiusz Rybak

Projekt graficzny i skład

Kamila Świerad

Reprodukcje fotografii

Marek Wesołowski;

Muzeum Miejskie „SztYGarka” w Dąbrowie Górniczej;

Archiwum Pałacu Kultury Zagłębia;

Archiwum Państwowe w Katowicach.

Wydawca

Pałac Kultury Zagłębia

Plac Wolności 1, 41-300 Dąbrowa Górnicza

tel. 32 733 88 00; palac.art.pl

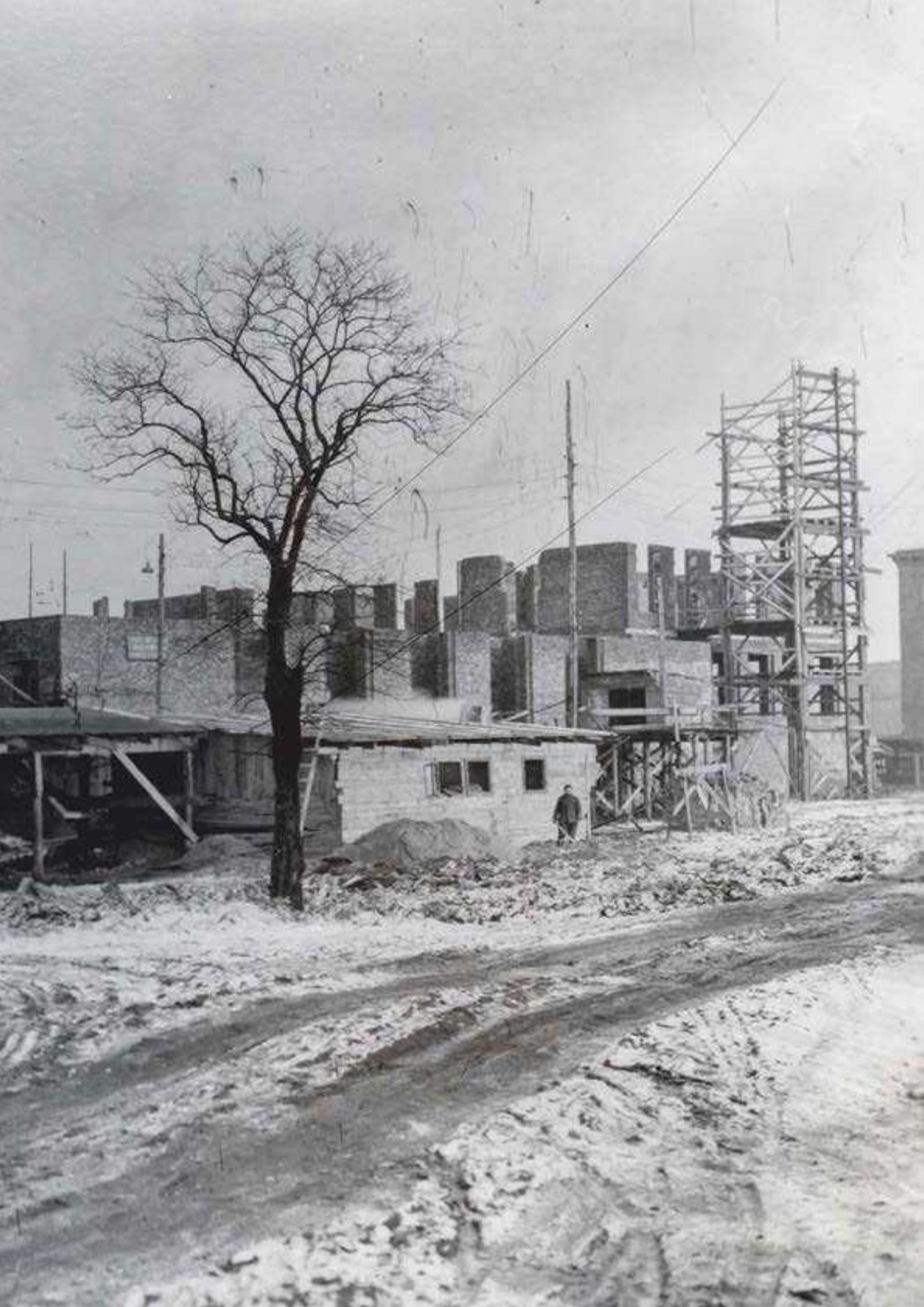
ISBN 978-83-61664-37-6

Druk Nakład
Chroma 300 szt.

Dąbrowa Górnicza 2024

wystawa we współpracy z:

wystawa we współpracy z: